

Lezing

Bij de Rietzee trokken de Israëlieten van het ene naar het andere domein: de slaven (avadiem) van Farao werden dienaren (avadiem) van God. Ze staan op nieuw grondgebied, niet alleen geografisch maar ook existentieel. Een verandering met vallen en opstaan:

Exodus 15,22–16,4 en 13-20

Van de Rietzee ging Israël in opdracht van Mozes weer verder, de woestijn van Sur in. Drie dagen trokken ze door de woestijn zonder water te vinden. Toen kwamen ze in Mara. Het water van Mara konden ze echter niet drinken, zo bitter was het; vandaar ook dat die plaats Mara heet. Het volk begon zich bij Mozes te beklagen. 'Wat moeten we drinken?' zeiden ze. Mozes riep de Eeuwige aan, en de Eeuwige wees hem op een stuk hout. Toen hij dat in het water gooide, werd het zoet. Daar in de woestijn gaf de Eeuwige hun wetten en regels, en daar stelde hij hen op de proef. Hij zei: 'Als jullie de woorden van de Eeuwige, jullie God, ter harte nemen, als jullie doen wat goed is in zijn ogen en al zijn geboden en wetten gehoorzamen, zal ik jullie met geen van de kwalen treffen waarmee ik Egypte heb gestraft. Ik, de Eeuwige, ben het die jullie geneest.'

Hierna kwamen ze in Elim, een plaats met twaalf waterbronnen en zeventig dadelpalmen. Daar sloegen ze bij het water hun tenten op.

Vanuit Elim trok het hele volk van Israël weer verder. Op de vijftiende dag van de tweede maand na hun vertrek uit Egypte bereikten ze de woestijn van Sin, die tussen Elim en de Sinai ligt. Daar in de woestijn begon het volk zich opnieuw te beklagen. 'Had de Eeuwige ons maar laten sterven in Egypte,' zeiden ze tegen Mozes en Aäron. 'Daar waren de vleespotten tenminste gevuld en hadden we volop brood te eten. U hebt ons alleen maar naar de woestijn gebracht om ons hier allemaal van honger te laten omkomen.' De Eeuwige zei tegen Mozes: 'Ik zal voor jullie brood uit de hemel laten regenen. De mensen moeten er dan elke dag op uit gaan om net zo veel te verzamelen als ze voor die dag nodig hebben. Daarmee stel ik hen op de proef: ik wil zien of ze zich aan mijn voorschriften houden.'

Diezelfde avond kwamen er grote zwermen kwartels aangevlogen, die in het kamp neerstreken, en de volgende morgen lag er overal rond het kamp dauw. Toen de dauw opgetrokken was, bleek de woestijn bedekt met een fijn, schilferachtig laagje, alsof er rijp op de aarde lag.

'Wat is dat?' vroegen de Israëlieten elkaar toen ze het zagen; ze begrepen niet wat het was.

Mozes zei tegen hen: 'Dat is het brood dat de Eeuwige u te eten geeft. De Eeuwige heeft bepaald dat ieder ervan kan verzamelen wat hij nodig heeft. Iedereen mag er één omer van nemen voor elke persoon die bij hem in de tent woont.' De Israëlieten deden dat. De een verzamelde veel, de ander weinig. Toen ze het namaten, hadden zij die veel verzameld hadden niet meer dan een omer, en zij die weinig verzameld hadden niet minder, terwijl toch iedereen zo veel had genomen als hij nodig had. Mozes verbood om ook maar iets ervan tot de volgende dag te bewaren. Sommigen luisterden niet naar hem en bewaarden toch iets; de volgende morgen zat het vol wormen en stonk het. Mozes wees hen scherp terecht.

Overweging

Het fenomeen 'bedevaart' is tegelijk oeroud en, nog steeds, levenskrachtig. Want ondanks het afbrokkelen van godsdienstige tradities zijn bedevaarten zeer in trek. Natuurlijk hebben veel

bezoekers van bekende heiligdommen niet alleen godsdienstige motieven: ze komen als toeristen of zien het als een sportieve uitdaging. Toch gaan nog steeds veel meer mensen dan men geneigd is te denken, om zuiver religieuze redenen op bedevaart.

En zij staan in een lange traditie. Het religieuze verschijnsel 'bedevaart' is immers al sinds mensenheugenis wereldwijd verspreid. Men vindt het in alle culturen en religies: in de Grieks-Romeinse oudheid en in het Oude Oosten, bij de Azteken en in het Afrikaanse animisme, en natuurlijk in de islam en het christendom.

Het wekt dan ook geen verbazing dat we het ook in de bijbel aantreffen. In het Oude Testament wordt de tijd van de aartsvaders met het beeld van een bedevaart voorgesteld. Sommige plaatsen en de bijbehorende heiligdommen op deze 'tocht' zijn bekend: in het noordelijk gelegen Dan verenigen zich op een bepaald moment de verstrooide Israëlieten, Sichem wordt het nationale middelpunt van Israël. En als David de ark overbrengt naar Jeruzalem en Salomo er de tempel bouwt, wordt deze stad hét bedevaartsoord.

De betekenis ervan wordt in de profetische traditie verrijkt met een universele en eschatologische dimensie: de bedevaart wordt een beeld voor de weg die de mens moet bewandelen, om zijn geloof te verdiepen en om goede levenskeuzes te maken. De tocht van het joodse volk door de woestijn naar het beloofde land kun je zo zien als het beeld van de levensreis van iedere mens, waarin je groeit in vertrouwen op Gods voorzienigheid. Hoe moeilijk dat is hoorden we zojuist in het bijbelverhaal.

Bedevaart, pelgrimstocht, de woorden zeggen het al: het gaat om een reis, een 'vaart', een 'tocht'. De bedevaartganger verlaat een vertrouwde plek om met een bepaald idee, een verwachting, een verlangen op tocht te gaan. We lezen dat terug in de dagboeknotities van al die reizigers die op weg gingen naar Compostella, naar Rome, naar Jeruzalem.

Wanneer men de bedevaart als een tocht beschouwt, dan kunnen daarin vier momenten onderscheiden worden die voor een spiritualiteit van belang zijn: allereerst het zich op weg begeven en vervolgens de tocht zelf, dan komt men aan op de plaats van bestemming en keert men daarna weer terug naar huis. Deze momenten zijn op verschillende wijzen met elkaar verbonden: het motief bepaalt de wijze waarop men op reis gaat. Ga je alleen, samen met anderen? Wat neem je mee, ga je te voet of op een andere manier, waar ga je slapen? De ervaringen op de plek van bestemming kleuren mede de betekenis en de invloed op het leven na terugkeer. Wie ontmoet je daar, wat doen de symbolen met je, de rituelen? Wat je meeneemt in je hart beïnvloedt je denken en doen als je weer thuis komt.

Elke pelgrimstocht gaat naar een Heilige Plaats. Net zoals het jodendom kent de christelijke wereld vele heilige plaatsen. Ze zijn altijd gebonden aan gebeurtenissen en personen waar, in het geloof van mensen, God of het heilige intenser dan elders aanwezig is. Dat kan lijken op magie of op een afgodische verering van een stuk materie als een beeld of relikwie. Maar daarmee doe je de ervaring te kort denk ik.

Op al deze plaatsen gaat het om symbolen, zichtbare tekenen van een voorbeeldig leven, waaraan gelovigen zich kunnen spiegelen, waar zij troost en bemoediging aan kunnen ontleen. Niet in het minst omdat je gesterkt en bevestigd wordt door de vele anderen die daar hun heil zoeken.

Iedere bedevaartsplaats is verbonden met een heilige. St. Jacobus in Compostella, de heilige Columba in Iona, Bonifatius in Dokkum.

Verreweg de meeste bedevaartsplaatsen zijn echter op de één of andere manier met Maria verbonden. Ook toen er halverwege de vorige eeuw in kerk en theologie een 'mariale ijsijd' intrad wat betreft het belang en de betekenis van Maria, was dat niet het geval in al die aan Maria toegewijde bedevaartsplaatsen. De intuïtie en het vertrouwen van gelovigen was blijkbaar sterker dan een rationele, theologische verantwoording.

Zij herkennen zich in haar als een vrouw die midden in het leven stond, met zijn ups en down die daar bij horen. Zij herkennen in haar de sterke vrouw van het Magnificat, die haar leven door Gods nabijheid laat bepalen, die zingt over bevrijding en verlossing en het niet bij zingen alleen laat. Gevraagd en ongevraagd neemt zij het initiatief, in Bethlehem, in de tempel van Jeruzalem, in Kana, onder het kruis en bij het graf, in de bovenzaal waar zij de angstige apostelen moed inspreekt. Omdat God barmhartig naar haar heeft omgezien, is zij op haar beurt barmhartig voor anderen. En die barmhartigheid is dan ook een fundamentele trek in alle verering en beeldvorming. Tot haar kan iedereen zich wenden die getroffen wordt door ziekte, dreiging en gevaar. De stilte en rust die velen koesteren bij en in Mariakapelletjes maakt hen sterk tegenover degenen door wie ze worden geminacht, vergeten, gekleineerd en belachelijk gemaakt. Zij vinden troost en bemoediging bij de vrouw die zich, bij alles wat zij is en doet, gedragen weet door de genadevolle nabijheid van God. Zonder God is Maria niets, zij leeft volkomen van genade. Daarmee loopt zij Jezus niet voor de voeten. Integendeel, zij gaat op een krachtige manier met zijn Evangelie mee. Zij verheugt zich in hem, zoals hij zich over haar verheugt.

Wat een bedevaart in het leven van mensen kan betekenen wil ik u vertellen aan de hand enkele eigen ervaringen in deze.

In 1995 was ik voor de eerste keer in Brazilië. De zus van mijn gastheer had grote zorgen. Bij haar man Mauro, die zijn geld in de bouw verdiende, was een tumor in zijn knie geconstateerd. Als deze kwaadaardig zou blijken te zijn, zou zijn hele been moeten worden afgezet, en kon hij niet meer werken. Door het ontbreken van sociale voorzieningen in Brazilië zou het gezin, met drie jonge kinderen, voor hun toekomst afhankelijk zijn van de ondersteuning door familie en vrienden. In afwachting van de operatie besloot Édina met haar kinderen en andere familieleden op bedevaart te gaan naar de Zwarte Madonna van Brazilië, Nossa Senhora Aparecida. Zij wordt de mãe de povo, de moeder van het volk genoemd en symboliseert Gods aanwezigheid midden in de chaos die pijn en armoede in het leven van mensen kan veroorzaken. Nadat de hele familie de negen dagen voorafgaand aan de reis een zogenaamde Novena had gedaan, een negendaagse van meditatie en gebed, gingen we op reis.

De Santuário van Aparecida: een enorme kerk met overal waar men kijkt de dankbetuigingen van gelovigen die door Maria gesterkt, geholpen, bemoedigd werden. Met ons groepje baden we, net als tijdens de noveen, samen de rozenkrans en staken kaarsen op voor Mauro, voor het behoud van zijn gezondheid en een goede toekomst van het gezin. Op de terugweg vroeg ik aan Édina of ze niet teleurgesteld zou zijn als hun gebed niet verhoord zou worden en Mauro níet zou genezen met alle gevolgen van dien. Ze keek me bijna verrast aan en zei ze vol vertrouwen: 'Nee, want ook als hij niet geneest weet ik dat Maria mij de kracht zal geven om alle moeilijkheden te boven te komen.' Haar antwoord raakte mij diep.

Maar niet alleen voor emotionele Brazilianen, ook voor nuchtere Nederlanders kan een bedevaart van grote betekenis zijn. Enkele jaren geleden zijn op initiatief van de Dienst Geestelijke Verzorging van Justitie, Slachtofferhulp Nederland en o.a. de Vereniging Nationale Bedevaarten lotgenotenpelgrimages naar Lourdes aangeboden aan nabestaanden van overleden slachtoffers van gewelddelicten. Het doel van de pelgrimage was om de deelnemers een stap in hun proces naar aanvaarding, erkenning, heelwording en zo mogelijk vergeving en verzoening aan te bieden. Ze reisden samen want een belangrijk aspect van een pelgrimage is het vinden en geven van steun en troost bij lotgenoten. En is daarbij een spirituele zoektocht naar betekenisgeving en innerlijke rust. In de voorgesprekken met de deelnemers, die niet per se gelovig hoefden te zijn, bleek dat het lotgenotenaspect de belangrijkste reden voor deelname was. Het spirituele aspect werd daarentegen gezien als iets wat mooi zou zijn, maar geen cruciale factor.

Na afloop gaf iedere deelnemer aan geholpen te zijn door de reis, maar allemaal op een andere manier. Sommigen hebben veel verdriet en pijn achter kunnen laten in Lourdes en staan daardoor

positiever en stabiel in het leven. Een van de deelnemers heeft gemeld dat haar slaapproblemen spontaan verdwenen zijn na thuiskomst en anderen hebben hun extreme angst voor verlies voelen verdwijnen. Ook heeft een van de reizigers aangegeven om na 20 jaar eindelijk de kracht te hebben gevonden om de kamer en de spullen van de overledene op te ruimen. Er was zelfs een deelnemer die stelde genezen te zijn. De enorme kracht om door te gaan die zij gevonden heeft in Lourdes, heeft zij ervaren als genezing. Alle deelnemers hebben aangegeven rust gevonden te hebben in Lourdes maar ook kracht om beter om te gaan met het dagelijks leven. Er lijkt daarnaast een hechte vriendschap te zijn ontstaan binnen de groep tijdens de pelgrimage en dat is een steun gevende factor die nog dagelijks steun biedt aan de deelnemers doordat zij nog steeds onderling veel contact hebben.

Het enthousiasme van alle deelnemers en de vele manieren waarop zij zich geholpen en gesterkt hebben gevoeld in hun verwerkingsproces heeft de Dienst Geestelijke Verzorging ertoe aangezet om dergelijke pelgrimages ook te gaan organiseren met groepen ex-gedetineerden. Eind 2019 heeft men mij gevraagd of ik me daarvoor zou willen inzetten. Na het lezen van het verslag van de nabestaanden heb ik daar enthousiast 'ja' op gezegd. Door de corona zijn alle plannen echter voorlopig de ijskast ingegaan. Om ze er hopelijk binnen afzienbare tijd weer uit te kunnen halen! Tegen die tijd zult u er zeker meer over horen!

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeiden.nl
info@ekklesialeiden.nl